

N. Artemenko.

ASKERGE BARьRDAN
ALOЇЬN QURALMAQLьQ
emda
ANь MAOЇANASь

Көсүрген Bөрлаqlань M.

Издание Карачаевского Областного Издательства.

Исполнено по заказу ВЦК НТЯ.

КИСЛОВОДСК

— 1930 г.

Н. Артеменко.

Допризывная подготовка и ее значение

кар. 239 - 1

Карачаево-Черкесская
ОБЛАСТНАЯ
БИБЛИОТЕКА

Перевод М. Борлакова.

Терокр. Райлито № 119.
Кисловодск, Типография Кар. Облиздата
Заказ № 675—1000 30 г.

Askerge quralqandan aloqın hazırlanmaqlıq nek kerekdi.

Bu ozqan bitev dınjanı başında volqan qıralla etgen qazavat, grazdan qazavat xalq qazavatla volqanların ajtxanını qoj, endi voluq qazavatladada køv adam qarınv kerek voluqun asıq etedile.

Imperialist qazavat patcahlıq Rossijaqa 18 million adamın saqırtıv şkok tuvıne saldıqan ese, grazdan qazavat çańız bızın icibızde 6 million adamın şkok tuvıne zıyegendi; bu sebevden alıv qarasañ endi voluq qazavat kesini ulla aloqa varqan texnikası bla andan eseda køv adamın ajaq usıne sıjerge voluqdu.

Qazavat tehnika nellaj bir aloqa ɵsseda, tankala ajraplanlada ne qadar køv bolsalada, iş çańız adam qarınvı bla sıyumej başqa amal voluq tıjıyldı, anı sıyutıyıkda çańız adam qarınvdu.

Frontnu bir qaım ıerlerine køv adam kerek volqandan sorada xar volqan qazavat tehnika varısbda adam voluşluq izlev, nellaj bir køv tehnika bolsa ol qadar adamında artıq izlerikdile.

Bu zatın alıv qarasañ endi voluq qazavat, vek køv adamın ajaq usıne sıjev tamam ulla qazavat volurına texnikada qoşılmaqlıq sebevli eski qazavatca volınaj ulla ustahlıq izlerikdi. Ol sebevden „bız køvıyız ıavlanı vɵrk vlada ıavarvıız“ demeklik tıy voluq tıyldı.

Quru işden ayrımaqlıq bolqandan, nek kyreşgenin bilgenden tışındada kesin çavnu savutundan saqlarca ustalıqlar bolqan adamla kerek boluqdula. Bundan alev qarav saqlı etseñ vizge axş bilimleri bolqan qazavat adamla kerek boluqdula, ekincida vizni savut qarvıvıvuznu işlenmekligin alev qarasañ (milisionno-territorialnaja sistemaqa) texnikan ɵsgenine kɵre yrenmekligi bolqan adamladan azımsız tolu volurqa kerekbiz.

Ol vorclan ıartıś askerge varırdan alıpn quralmaqlıqn ısyne tıyedi.

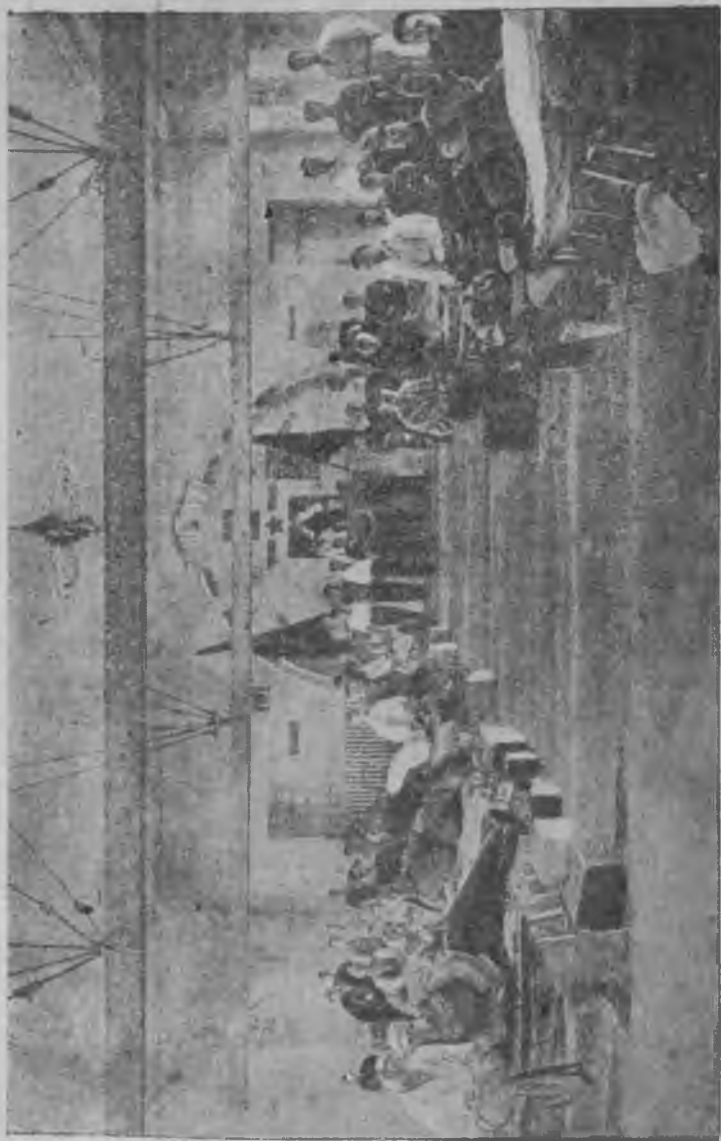
Bizni bu milisionno-territorialnaja sistemavızni bir vaşqalıq—yrenmeklik zamann ıqsqalıq, yrenir samannıda vɵlymlylygydy. Ol sebevden askerge saqlırdan alıpn hazırlan castlaqa ıyjoana ıllu maqana verilmeklikni ısynden, endi kellik vaşda biraz acıq sɵleřıvız.

Kadrovnj askerlegeda 2 ıyllıq bolçalda: 1) texnikan ɵsmekligin, 2) askerni politikaqa yretmeklik alaj kɵv tyjyldy.

Zakon bla syjelgen asker qulluqda askerge varırdan alıpn yrenmeklik tamam amal volmaqan kerekli bolqan bir zat bolqan ma vınu ısyndy. Daqıda unıtınazqa kerekdi, ıqralla qazavat tavsulolanlaj tış ıqralla varıśda bu ıaş qaımnı vıljıqa yretirge ıol alev skol şindikden tevretiv yretirge artıq es ijgenin.

Bizni kibik tajmaj turoqan askeri az bolqan ıqralıava bu askerge saqlırdan alıpn yrenmeklik zat bek ıllu maqanası bolqan bir zatdı.

Doprızivnaja podgotovkan birda bek ıaş zamandan vaşlasaq bek aşxı voluq edi. Alaj bolqan

1925 ғылда ол кесини орнун борс болған аскер қулуғни законунда тавадь, анда та вьлај ајтыль-надь: борс аскер қулуғ қуралмақлығь „§ 4 а) до-привној подготовкadan, в) борс қазават қулуғдан в) запасда турғандандь“.

§ 5. „Допривнаја подготовкаға јанварнь 1-ци кунуне 19 ғыл болған еркиси варьсьда тартыльға керекди“.

Допривнаја подготовка еки ғыль ичинде варадь (еки ғыл болчалдь).

• § 10. „Допривниклени үренирге ғыльојан заман-ларь ҒЫЗЫ Аскерде ғырүр замаға тергеledi“

Вундан оқуна белгилди, бу допривној под-готовкань тамам тамьль вля қьралнь законуна кирғени.

СССР-ни арт с'ездлеринде, 1925 ғылда болған с,ездeda, 1927 ғыл болған с,ездeda халқнь аскер қулуғға үретирге биринци зат болғаньна ullan мақана берилв есленив қуралқандь.

Советлени с,ездлери кеслерини постановленияларь вля зовет органлань допривној подготовкань вегитир үсүн алаға мылк болушлуғ вля аскерлеге болушурға еслерин ајландьғандь. Ем артада 1927 ғылда Парти-ань Ара Комитети (СК) партија, комсомол, дақьда қалған организасиялаға допривној подготовкаға— иги ес вөлув, ана иги болушқуз дев вүјруқ берғени.

Ол варьсьда бизни партијавьз, правителствовуз да ол ишге ань кереклисин тавдьльға, ань ајақ үсыне mindirirge ullan ес салқаньн вилдиреди. Бу арт ғылда бир кенлик берилв ань вля допривниклени үреп заманда инчилген ғырлери иги волурца етилғени. Сөз үсүн: допривнаја подготовкаға сағыльојан ишци,

elli çaşлань ол уренен заманларьнда қуллуқ етїв турқан җерлери турив ала ortalьқ җалларьн аladьла, җаьз қуллуқдан сьсарға volлуқи ол турқан орун җавьlsadь. Ол замандada хар бир „KZoT“ вla (қьжь-пъ, ишнї хақьнда zakon kitав вla) қаралоқан volушлуқ-лань аььрға erkin voladьла.

2—sur.

Ишsizlikleri сеvebli straxkassadan volушлуқ аььв турқан қавмда ол уренен заманда ол volушлуқларьн аььв турурға erkin voladьла.

Alaj вla verilgen volушлуқla doprizivnikni volu-
min бирaz җеңil etedi. Bizni қаральвььзда ne көв

bolsada ol asker qulluqqa işci, elli çaşlanь yretmeklikni ulla maqanasь volmaqьq sevevli kəv zatda çojadь.

Ань vla virge ellede sovet organla ol çaşlanь yretmeklikni ulla maqanasь volqanьn tergev, alanь oqur yjlerin daqьda turur çerlerin zamanьnda qurav, qalqan ellilegeda qonaqvaj salьv aurluq çetdirmezca eterge kyreşedile. Bu ajtyьnan madarlanь, viz bu art çьllada eslejviz, alanь qatь volub eterge kerek volmaqьqь vizni askerivizni qarьvun igi eter ycyn qьralla ortasьnda şoxluqnu bir-birine çiti volmaqьqь sevevdendi.

Əlgen Frunze çoldaş „doprizivnaja podgotovkanь ajaq usyne salalsaq, ol vek ulla zatlanь birine tergelirge kerekdi, əl territorialno-milisia formanь ornun tolturluqdu“ dev alaj ajtxandь.

Biz anь xar çьldan çьlqa igiden igi ete varavьz. Ol igi volmaqьqь quru mylk çanь vla volub qalmaj, ol qulluqqa işci, elli çaşlanь eslerin salьv, anь kerek volqanьn aьlav talьmaqьqьnь ysyndeda vardь.

Xar çьl sajьn asker işni oqumaqьqьnь ysyndeda politika bilimni ysyndeda iş igi vola varadь. Doprizivnikleni aralarьnda oquvsuzluqnu ketermeklik sevevli, oquvcu çerlege çьjьlmaqan sanlarь azdan az vola varadь. Ol zatda bu zamaңa kere askerleni qazavatqə quralmaqьqlarьnь ysynde ulla maqanasь volqan bir zatdь,

Askerge varьrdan alqьn quralmaqьqьnь volumi, formasь.

Askerge varьrdan alqьn quralmaqьqьnь vojnunda vorcu, askerge varqan zamanda, ol kesek

zamannı icinde politikadan igi biliv asker qulluqnu tamalın artıq ulla maqanası volqan zatların igi esge almaqlıqdı. Bu saqatda askerge varırdan alqın quralmaqlıqı bu tyvde eskerilgen volımları, (formaları) vardı: a) bitev asker qulluqqa cıylınan rajonlada, kadr castlada, b) topculuqlada sviazda, cıylz atlı askerle entda alaj igi keriliv başlamaqandıla, bir qaum divizijalada volmasa, v) temir çollada emda d) tenizlede cıylıv yrenmeklikdi.

Bytev askerge varırdan alqın quralmaqlıq, anı eter ucun quralqan çerlede, qış közyvde nojavrđan martqa deri voladı.

Ol çerleni ellede, tercastla volqan çerlede quramaqlıq alaj qıylın volmajdı. Şkollada fabzavuc-lada işci cıslanı qulluq etgen çerlerinden ajırmaj allaj punkt quramaqlıq igi kesek qıylın voladı. Ol sebevden ulla fabriklede, zavodlada, şkollada allaj punktla quraraq vıjruladı. Ol zamanda işci cısla keslerini ete turqan qulluqlarından ajırmaj eki saqatın asker qulluqqa yrenirge voşarca etiledi.

Başqa ustalıq yrenmeklik—topculuq, sviaz degen kibik, olda ol askerle cıylıqan çerlege varıv anda ol volqan çerde yrenedi.

Temir çollada vla tenizlede podgotovka qal-qanladan ese köv başxadı. Ol cıaj zamanda alaqa dev etilgen punktlada cıyladı. Temir çolladaqı stansjala volqan çerlede cıyladı. Alaqa keslerine dev enci kerekle quraladı. Daqıda alaqa temir çol vla taqlımaqlıqı volqanda bir qaum ıcastka qoşuladı. Anda bitev asker işge yrenmeklik igi kesek az volıv, temir çolda işge kövrek yrenedile. Ol pod-

gotovkanь boşoqlanla temir çollada qulluq etgen askerlege qoşuladyla.

Tenizde asker qulluqqa podgotovkada anь kibik kesine enci volub suvlanь, tenizleni qatlarında quraloqan punktlada keslerine etilgen bir vaşxa programma bla yrenedile. Alada yreniv çaj zamanda voladь.

Doprizivnikleni qьş zamanda yretmeklik xalqнь boş zamanьnda işine çartьlьq etiv mylkьne zarar kelmez usyndy. Qьş zamanda elli çasla xar qulluqdan boş voladyla. Qьş zamanda yretmeklik kertisin ajtsaq yretivge biraz zarar voladь, ne usyn? desen qьş suvuq voladь, suvuqdava alaj ullu sьrtlaqqa sьqarqca amal volmajdь. Alaj bolsada mylkge zarar etmez usyn anь igige tergerge kerek voladьda ol sebevden xar zamanda anь usyn qьş sana salьnadь.

Doprizivnikle keslerin arьvlar usyn, vizni qralьvьz kesini çarьlьqьna qaramaj çojoqan acxala zьraf volmaz usyn doprizivnikle keslerida qadalьv yrenirge kerekdile. Çьjьlьnьvcu çerlege zamanьnda tavьlmaqьlьq, işge qadalьv kyreşmeklik, uşkoldan tьşьndada yrenivcy çerlege çyrymeklik varьsьda anь taqьladyla. Allaj yrenmeklikni viz entda alaj igi tamam etiv varalmajvьz—ol qulluq kesi Qьzyl Askerni bir ylyşydy.

Çenil-çenil tazirle doprizivnikleni aralarьnda entda oьun aladyla. Bunu usynde vizni işci, elli çaşlarьvьz biraz qadalьv, çьjьlьnьvcu çerlege zamanьnda tavьlьrca, Qьzyl askerge varoqan zamanda biraz xali bilircə eterge kerekdi. Doprizivnikle aloqьn kursnu igi voşav, askerge varoqan zamanda polkovoј şkolqqa kirircə volurqqa kerekdi.

Ol işle varьsьda Qьзы Askerge kirgen zamanda anda sьjь volqan qulluqlanь tolturuv bundan arь bilimin toltura, kere varьrsa eter ucyn dy.

Bunu ajьgьv voşaqandan sora viz milisa—territorialnaja sistemany qallaj maqanasь volqanьna qarajьq. Alaj bolsada ana çeterden alqьn doprizivnoj podgotovkanь formalarьna qarajьq.

Askerge varьrdan alqьn yrenmeklikni maqanasь.

Bytev maqanasь. İşci, elli çasla keslerini asker işge yrenmeklikni usynden volqan vorclarьn tolturuv Qьзы Askerni tizginlerine aşxь bilimi volqan adamlanь bergenden sorada, daqьda bir ullu maqanasь volqan bir taşa vorcu vardь. Ol vorcda xalqнь tamam qalььna asker işden bilimni siңdirmeklikdi. Birincisi doprizivnikle çasaqan ellege alanь vaşqa çerge saqьrmaj komandirle savutlarьn ders kereklerin d. a. k. zatlarьn çьjьv ala volqan çerlege keledile. Alaj bla xalqqa asker işleden bilim igi siңerca voladь, ol zat ana voluşluq etedi. Andan tьşьndada vizni nacalnikleribiz xalq ortasьnda adamla (ovşcestvennikle) volmaqlьq sevebli xalqнь asker işlege qatьşьradьla. Doprizivnikleni ajьgьv igi kyresgen qaumlarь andan voşaqandan sora ellede asker kruzoklada daqьda anь kivik çerlede etillik qulluqlanь eterge kerek vollarьdula. Osoviahimni usy bla ol qulluqnu eter ucyn komandirle alaqa svorladan sora qalaj qulluq eteriklerin yretirge kerekdile.

Ol sevevden askerge varьrdan alqьn yrenmeklik quru asker işleden xaparlarь volqan adamladan

tolturğan vä qalmaq, xalqñ arasanda asker işleden bilimni çajvular eterge vulluqdu. Bundan murat doprizivnikle xalqñ askerlikge ajlandıradıla emda baş saqlamaqlıqnda көв kere igi etedile.

4—sur.

Endi biz askerge varırdan alqñ quralmaqlıqñ vizni QЫZY Askervizni völymlerine qallaj maqanas völcanyña qarajyq.

Territorialny völymle. Baş çanynda viz—askerge varırdan alqñ quralmaqlıq QЫZY Askerni asker isteni yrenmekligini usynde birinci völymy volady—degen edik. Endi anь tercastlanь begitmeklikni

ysynde qallaj maqanasъ volqanъna qarajьq. Em vaşъ anъ, tercastlanъ qьsxa zamannъ icinde yreniv cacylmaqьbь. Ol forma qьralqada xalqnъ kesineda uzaq zamannъ kesini qulluqundan ajьrmamaqьbь sevebli ulla xajьbъ voladъ. Ne ysyn? deseң qьralnъ allajoa çojqan zatlarъ kəv kere az voladъ, xalqnъda qulluqundan ajьbьlojan zamanъ kesek voladъ. Alaj bolsada vizni ol formavъz, vizni savut qarъv quramaqьbьvъznъ ysynde ucuz volqanъ kivik tyz quralmaqьbьqndьda izlerikdi. Alanъ çьbьlojan zamanlarъnъ alъv qarasaң veş çьlnъ icinde 8 aj voladъ. Alaja alqja hazьrlanmaqьbьq igi kesek tercastlada qulluqnu çenillendiredi.

Bu saqatda volqan vizni eki çьllьq programma-vъz kəv kere, politkadanda asker işledenda, aşxъ bilimi volqan adamladan Qьzъl Askerni tolturadъ.

Tercastlanъ çьbьlojan rajonlarda askerge varьrdan alqьn quralmaqьbьq asker qulluqnu auşunuvcu castlada eterik adamlaja kerekdi. Ol alqja birinci vasqьcъ şkol voladъ, anъ bla ne eterin bilgen otdelenjada çaravlu qazavatcъ etedi. Ol vorc viz anъ esibizge alъv qarasaq alaj voş zat tyldy. Otdelenianъ (vəlynny) bu zamanlarda qazavatlada ulla maqanasъ vardъ, iş anъ igi qulluq etgenindedi dev qojarca, alaj bir ulla maqanasъ vardъ. Çoruq—„bir qazavtcъ igi hazьrlanъn ese, bitev asker varьda hazьrlanъndъ“ munu ysynde ulla maqna tutadъ. Ol seveden, xar bir qazavtcъnъ hazьrlamaqьbьq askerge varьrdan, alqьn quralqjan zamanda vaşlaraja kerekdi. Artьq-sъzda bu qьsqa zamaңa çьbьlmaqьbьq seveli anъ igi es ierge kerekdi.

5—sur.

Анъ вля аскерге сақылырдыан алып қуралмақылырны мақанасы тавсылув қалмайдь. Көкынсы қурамлы аскерлеге қуру қажав аскерлени топцулуқы кивик д. а. к. усталық родлақы иги хазыранмақылыр болмақылық себевден ullan мақанасы вьрды. Ол себевден қажсы қавмқы қазылырдыан алып уреннен заманда топцулуқы, связ аскерлеге шақырей болурка ішленедиле. Кертисин алыв қарасақ ішні алаж қараşдырмақылық ullan қылып воладь, алаж волқань усун ем кереклі усталықла визни программалы вля орунларын толтурадьла.

Ol ustalyqqa yretmeklik tamam bolub qalmajdy, alaj bolsada ol ana igi kesek çuvuqlaşyqqa kerekdi. Ne usyn? desen—ana igi kesek aqyl welynyw ustalyq bolumla tercastlaqqa alaj bla quralady.

Allaj forma eki çylyñ wölmej qulluq etgen askerlege topculada uc çylyñq bolçalaqqa barqanlaqqa kerek bolmajdy. Ol sebevden askerge barýrdan alojyn hazýrlanmaqlыq ala çylyñnywcu çerleden tşşnda çañyz bitev barýnada bolqan programma bla etiledi.

Andan tşşndada askerge barýrdan alojyn quralmaqlыq polk şkollaqqa çaravlu adamla tabmaqlыqny usyndeda ullu boluşluq etedi. Tav askerge barýrdan alojyn quralqan zamanda oquna komandirle polk şkolqa tyşerik adamlany oquvlarь bilimlery bolqan qavmdan belgige alyw qojadyla. Polklany şkolларыna ol zamanьnda adamlany ajyрмаqlyqny tercastlaqqa tyşyub alada qulluq eterik qavum doprizivniklegeda ullu maqanasь vardь. Alanь qulluqlary savlajda başqa tuqum forma bla varady. Bu ajtylynanlany varьn alyw qarasañ askerge barýrdan alojyn yrenmeklik tercastny asker qulluquna көre birinci basqьcly şkolqa tergeledi. Ol bolmaqan bolsa ol zamanda tercastlany begimekliklery igidi derge qarьv bolmajdy. Ma, vynu usynden tercastny, askerge barýrdan alojyn yrenmekligini ullu maqanasь bolqany belgili volady.

Buzulmaj qulluq etgen askerlede.

Buzulmaj qulluq etgen askerlede (kadrovь çastlada) qulluqny bolçalь eki çylydy. Andan tşşndada ol askerlery polk şkolларыnda otdelkomla, komandir

6 - с и т.

vzvodla volub съѡарѡа voladъ. Ol qavmlanъ alla-
гъnda asker texnikanъ ѡsmekligi sevevli vek ullu
vorcla vardъla. Xar ѡyldan ѡyloa ol aurdan aur vola
kesine artъq es izlej tevrejdi. Ol sevevden kadrovъj
castla voloqan ѡerde askerge varъrdan aloqъn yren-
meklik alajda ullu maqana aladъ. Ala doprizivnikden
qazavatcъ etmeklikni igi ѡenilendiredile. Alajda yrenen
qaum askerge varoqan kynlerinde oquna dezurna
volub vaqlarca voladъla, ala qulluqdan yjge var-

dan zamanda ulla maqanah bir zat voladya. Ne ucyn? desen—volçalynaderi qulluq eterge qaloqanlağa ala ulla voluşluq etedile.

Andan tşşyndada kadrovşy castla volqan rajonlada doprizivnaja podgotovka ol castlağa komanda etmeklikni igi kesek tşnc (çenil) etedi. Aladan polk şkollağa ajradyla. Endi artşqsşzda ol yrenivny vosaqan doprizivnikleni qollarında qaşytlarş voluşdu—„strelkovaja knizka“ anda quru atarğa ustaşqdan, qalqanda ne zatlağa yreçeni ol kitavşşqğa çazşşv turadş.

Ol zat kadrovşy castlada komanda vermeklikni çañdan toqan qaşmlaş igi yretmeklikge ulla voluşluq etedi. Bu ajtşşñanlaş aşşv qarasan, askerge varşrdan aşşşp yrenmeklik quru kesişe ulla maqanah volub qalmaj Qşşyl Askergeda bek igi voluşluqu volqan bir zat volqanş belgili voladş. Ol seveden doprizivnikleni allarında vorclarş bygynçe deri yrenmeklikde tyldy, anş tşşñan arş qalaj igi etmeklikdedi.

Qaraul castlada.

Doprizivnaja podgotovka artşqsşzda vizni qaraulda turqan askerleribizge kşv kerekdi, ne ucyn? desen; ala qulluqğa kirgenlej yrenirge kşv zamanlarş volmaj qulluqnu etiv tebrejdile, ol biri, ekncisida alaş tolturqan zamanda asker qulluqdan igi xararş volqan adamla volurğa kerekdi. Ol seveden doprizivnaja podgotovka açada ulla maqanash volqan bir zat volqanşna sşz çoqdu, emda anda etillik qulluqnu çenillendirgen da etedi.

7—s u r.

Qaraulda qulluq etmeklik ulla eslilik izlev emda qьral mylkny saqlamaqьqda ulla saqlьq izlejdі.

Ань вla birge qaraulda qulluq etgen qaumlaqьa оqарь ајтqан кивик yrenirge zaman vek azdь. Оl сеbevden doprizivnaja podgotovka qaraul castlada qulluq еterik krasno-armejsalaqьa qulluqlarьn tamam toltururca bilim berirge kerekdi. Bu saqьatda doprizivnaja podgotovkanь igi voшаqan adamla (чаша) bir еki ььqдан igi чараשב keslerini qulluqlarьn ашхь tolturadьla dev чer-черden xaparla keledile.

Оl varььda doprizivnaja podgotovkanь qaraul castlaqьa ulla maqьanasь, аqьa ulla vaqьada verilirge

kerek bolqanyn ajtady. Asker işge igi quralqan, savluqı igi bolqan, politikadan xaparъ bolqan adam qaraul askerleni toltururqa varsa bek ulla vaqasъ bolqan kesin mundan arъ işlerge køv zaman izleme-gen bir zat bolady.

Temir çollada askerlege.

Qazavat køvıvde frontqa çıvuq bolqan temir çollanъ saqlar ucyn aıyğylъv anda ulla-vaşxa ustalъqъ bolqan bir qaum askerle kerek bolady. Alanъ atlarъ „temir çol askerle“ dev alajdy. Alanъ qulluqlarъ: temir çollanъ orunlarъna işlemeklik, askerge kerek bolqan çerlede inicge çolla işlemeklik, temir çolnu çavladan saqlamaqlıq, çavlanyl temir çollarъn alqan zamanda alanъ kesibizge kerek bolqanca işlemeklik, ızlarъna qacqan zamanda alanъqyn vuzıv ketmeklikdile. Ol qulluqlanъ eter ucyn temir çol askerlege vaşxa ustalъq kerek bolady. Eki çylıq bolçalъ bolqan timir çol qulluq kesek zamannъ icine igi qyjnalъv anъ qyjъn bolqanъ sebevli tamam erikmej kyreşmeklikni izlejdi. Ma vınu ucyn vaşqa, temir çol doprizivnaja podgotovka quralatda olda kerek zamana çaraqan ustalъqlarъ bolqan adamladan zapas qurajdy. Ana temir çollada işci, qulluqcu çaşla temir çol şollada oquqan çaşla, texnikumlada oquqan çaşla, ma vı qaum tartılady. Temir çollada bolqan doprizivnaja podgotovkanъ borcu em alqъn temir çolda qulluqnu em vaş zatlarъ vıa şaqrej etiv çenil çapırtmaqlıqlanъ işlerca, askerge varqan zamanda kerekli ustalъqlaqa çenil yrenirca etmeklikdi.

8—sur.

Ol sebevden temir çollada podgotovka ulla maqanasъ volqan bir zatdъ. Ol qalqanladan alaj boş ajrъlvda qalmajdъ, anъ xar işi qъjъn emda ulla eslilik izlejdi, alaqa ol sebevden mylk boluşluqda kerek voladъ. Temir çolda qulluqnu ulla maqanasъ bolmaqъq sebevli quru asker onovla volqan çerleni qoj NKPS-da (Çol İşleni Xalq Komisarjatъ) ana ulla es völedi. Ma bu sebevden temir çollada doprizivnaja podgotovka uruş bolmaqan zamanda igi xazъrlanъrqa kerekdi. Bunu usynde temir çollada podgotovka az maqanasъ volqanna tergelmejdi.

Teniz flotqa.

Teniz flotda qulluqnu volçalъ tørt çyldъ. Alaj bolsada teniz flotda qulluqlanъ tyrly-tyrly ustalъqla-

гына yrenir usyn көв zaman kerek voladъ. Ol sebevden yrepen zamannyъ biraz qьsxa eter usyn апа bir vasxa çolla izlerge kerek voladъ. Alanъ иги yretiv flotqa çiberir usyn bir vasqa çollada kerek voladъ. Ol çolla bla tamam иги yrepen QьZYI flot qurar usyn teniz qazavat podgotovka bla varьrqa kerekdi, anda kerekli bilimni альв flot qulluqny тоltururca.

Anda yrenmeklik bir vasxa ustalyq programma bla varadъ. Ol programmada teniz qulluqqa yrenir usyn eki çыль icinde 150 saqat veriledi. Teniz asker podgotovkanyъ वोшаqan çasla teniz flotnu тоltururqa varьrqa kerekdile. Ol sebevden апа adamla ажьrqaп zamanda ol qaum adamqa savluqlary kyсly qaumdan volur usyn qaloqlanladyan ese artьq ажьльв ullu qaralyrqa kerekdi. Teniz flot doprizivnaja podgotovka punktila ань kereklisine көре xar bir kerekli zatlarь bla quraladyla. Ань kivik alanъ yretirgeda tamam ustalyqlaryъ volqan tenizcileden альв tamadala salьnadъ.

Millet respublikalada Avtanom oblastlada askerge varьrdan аlqьп yrenmeklik.

Resejni 50% volqan tyрly-tyрly milletleni patcaxlyq Rassija qьсьв, unuqduruv turqandy. Alaqa „тьсьндan kelgenle“ dev alaj at da beriv turqandy. Ol sebevden patcax tavluladan, qьrqьzlybladan, uzvekleden, tyркmenleden d. a. k. vasxa milletleden quralqan askerlege ala tyz qulluq eterle dev ijnapьrqa volmaqandy.

9-s u r.

Oktjabr revolysija Resejni xalqından patcahıyq, pomeşçiklik porjadkanь çuvuv. tşyna atdı, anь ornuna Sosialist Respublikalanь Sojuzlarь quraldı. Anь icinde xar millet varьsьda tendi, vaşcьlyq etgen millet coqdu. Sovet Sojuzda „tş adamla“ ezilib, unuqub qulluq etiv turqan milletle endi varьsьda kesleri vaşlarьna erkindile. Ma bu sebevden kesi syjuv doşulqan milletle varьsьda qьralnь saqlamaq-lyqny isine doşuladyla.

Borc volqan asker qulluqnu zakonu vla SSSR-de kesi qьjьnь vla çaşaqan xalq varьsьda Qьzy Askerni quralmaqlьqьna, qьralnь saqlamaqlьqьqa doşuladyla.

Borc volqan asker qulluqnu—Ara Ispolkom bla SNK-ny sentiavrny 18 de 1925 çylda etgen postanovlenialarynda „SSSR-ni saqlamaqlыq Sojuznu icinde xalqny borcudu“ dev vylaj ajtlyady.

Askerge varьrdan alqьn quralmaqlыq, any Qьzy Askerge quramaqlыq xar bir millet respublikada, oblastdada em birinci orunnu alьrqa kerekdi.

Endige derici sanalьnmaqanlyq, oquv azlyq, çolsuzluq emda yretirge doprizivnikni ana tilin bilgen millet polit sostavny çoqluqu sevebli, millet oblastlada kustar forma bla, tav tyşgenne kore formala bla varьv turqandy. Alaj bolsada uc çylny icinde etilgen qulluqnu orьt ol qulluqnu myndan aь vardьrьrqa da, kerirge da kerek volady dev vylaj ajtady. Çanyz yrenmeklik çolnu tyz quralmaqlыqь bla xar bir millet kesini icinde igida quralьv igida yretiv, kerek kynde proletar sojuznu saqlarca qьzy askercile bellikdile. Ösymy kelgen xalqny ana igi qaraqanьn 1926—1927 çylda volqan podgotovkala acьq etiv ajtadyla.

Qazaqstan aullada çaş qaumnu asker qulluqqa kesin tartqanь eslenendi. Ol çaşla askerge çaramaqlыqlary belgili volqandan sora şaxar çaşla bla ten askerge varьrdan alqьn quralmaqlыqny ten vardьrьqandyla.

Tyrekmenstandada elleden çaşlanь doprizivnaja podgotovkaqa qujulqanlary eslenedi.

Buxardenske degen rajonda caqrьvcu komisge 42-ni ornuna 600 adam kelgendi.

Bezinen uezde 42-ni ornuna 1000 adam kelgendi.

10—сур.

Uzbekstanda qartla keslerini çaşlaғын алыв келив, вину ал дев тилегенleri болқандь.

Millet respublikalanь partijnyj, professionalnyj sovetskij quramlarь, xalq kesida icinde kesini adamlarьndan QъZY Askер quramaqlыqнь bek izlejdile. Ne usyn? deseң asker qulluqdan тыşндada bilim berirge bek ulla хажығы volады. Askерге varьрдан алағын quralmaqlыqнь vardыртан заманда Tyркmenstanda doprizivnikleni aralarьnda оquvsuzluqny keterir usyn 8 şkol quralқандь.

Dağıstanda 149 oquj bilmegen doprizivnikleni 128 çazarqa-oqurqa yreniv ketgendile. Qalmaq oblastda çaza, oquj bilmegen 416 adam volqandь. Svor voşalırqa alanь 80% çazarqa oqurqa 20% atlarьn-tuqumlarьn çazarqa yrenendile.

Bu varьsьda askerge varьrdan alqьn yrenmeklikni ulla xajьr volqanьn, vıca xar millet varьsьda tartьlırqa kerek volqanьn acьq etiv ajtadь.

Bitev sojuz milletni çazьv tyrly ösymleni cotqa almaqlьq vıca ulla çenillik berlikdi.

Askerge varьrdan alqьn hazьrlanmaqlьqнь varьrdan zamanda xar milletni millet volumu, çaşavu tergeledi, artьqsьzda endigederi asker qulluqqa qatьsmaqan çaslanь (uzbeklile, tyrkmenle, qьrğazьyla, cecenlile, adgejlile, inguşlula qaracajьyla d. a. k.). Ol punktla volqan rajonlada oquvni yrenivnyda ol xalqlanь çaslarьn bilimge ujatьrca alaj salьrqa kerekdi, alanь Qьzyl Askerge syjynmekliklerin qozqarqa kerekdi. Allaj volumni quramaqlьq qьralнь cotuna voluqdu. - Vьlajda çapьz askerge varьrdan alqьn yrenenlege aşarьqнь alanь millet volumlarьn saqlav yjlerinde aşaqan zatlarьna көre eterge kerekdi.

Millet respublikalanь, oblastlanь iclerinde quralqan çьjьlньvсu punktlanь quraqan zamandada alanь volumlarь tergeledi. Vьlajda xar bir volumu doprizivnikni yjde xalьndan vaşxa tyrly etiv көv көlyn çьqarınaj punktaqa ileşirca eterge kerekdi.

Сьjьlьrdan alqьn etilgen qulluq em vaş işleni viridi. Ol sebevden xar caqьrьllьq ças doprizivnikni caqьrьlqan çerinde ne eterigini ne vorcu volqanьn bilirge kerekdi, anda bilimleri öserigin savluqlarь begirgin xar zatqa paxımlu voluqun anьlatьrqa kerekdi.

11—s u r.

Doprizivnikleni çyşan zamanda oquv punkt-
lada politprosvet qulluq etiledi, etilgen qulluqda
çaşлань ana tillerinde voladъ. Oquşanlarъn igi aşььr
uscun oquv punktla ana tilde çazyşan plakatladan
diagrammaladan daşьda anь kivik oquvşa kerekli
zatladan kereklisi caqlъ bir tolurşa-çetişimli volurşa
kerekdi.

Andan tьşьndada ala vla birge ellilenida qoşuv
tojla, kinola volurşa kerekdi.

Allaj zatla komandirle vla doprizivnikleni ellileni
aralarъnda bir-birlerine vajlajdъ. Alanь birgesine

Asker işni qurarğa, ana çol ustalyq eterge Qызы Askerni pomoshnygy bolğan Osoaviaxim ullu maqana alyrğa, birinci orunnu tutarğa gerekdi.

Ol sebevden xar bir doprizivnik kesin Osoaviohimge çazylrğa, anda kesini bilimin øsdyyrge gerekdi.

Sovet Sojuznu icinde bolğan milletleni plan vla askerge varırdan alyp quralmaqlıqny vardyrğanlar, gerek kynde keç Sojuz Respublikni icinde milletle aşx bilimleri vla çavlanь allarynda temir qavyrğa volub syjelliklerine çyk volur.
